

УДК 726.5 (477)

В. Т. Завада,
*доцент КНУБА***РОЛЬ КИЄВА У ФОРМУВАННІ РЕГІОНАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ
В АРХІТЕКТУРІ ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ УКРАЇНИ**

Анотація: на підставі аналізу випадків використання визначних пам'яток київського зодчества в якості прототипів при будівництві дерев'яних храмів у різних регіонах України встановлюється важлива роль Києва у формуванні територіальних відмінностей у традиційному вітчизняному храмобудуванні.

Ключові слова: регіональний, тип, дерев'яний, храм, символічний.

Повертаючись до дослідження феномену територіальної неоднорідності традиційної сакральної архітектури України [1], не можна обійти увагою той факт, що крім виняткового регіонального різноманіття цього явища більшість дослідників відзначає властиву для нього на протязі багатьох століть художньо-стильову цілісність та єдність. Зокрема, відомий англійський історик Д.Бакстон визначальною для українських дерев'яних храмів ознакою незалежно від місця та дати їхнього будівництва вважає складну структуру внутрішнього простору, а також її безпосереднє відображення у зовнішніх формах та конструктивному рішенні споруди. На думку вченого ця характерна особливість досліджуваної групи будівель помітно відрізняє їх від традиційних сакральних споруд інших регіонів Європи і, водночас з цим, споріднює з найдавнішими будівельними культурами Сходу. З погляду на це досить логічним сприймається відведення Д.Бакстоном у його монографії про архітектуру дерев'яних храмів у країнах та регіонах Східної Європи цілих двох розділів України (III-го і IV-го) [2], в той час як для характеристики подібних будівель у Румунії, Угорщині та Югославії, разом узятих, цілком вистачило одного V-го розділу.

Досить цікаві у цьому відношенні висновки зробила свого часу Т.Ходико у своєму дослідженні процесу становлення стилю барока у монументальному дерев'яному зодчестві Білорусі [3], згідно з якими поступове засвоєння у ньому нових художньо-стильових принципів та прийомів супроводжувалося деяким порушенням первісної планувальної, композиційної, декоративно-пластичної та конструктивної цілісності традиційних культових споруд регіону. Незважаючи на конкретно-історичний характер зазначених спостережень, вони дозволяють припустити, що невідповідність між окремими елементами і характеристиками певної будівельної культури або історичного типу будівель є відображенням у процесі їхньої еволюції зовнішніх впливів і, навпаки, органічний взаємозв'язок між ними свідчить про домінування у ньому власних архітектурно-будівельних

традицій (при всій умовності цього поняття). Цілком природно, що подібне розширення одержаних білоруською дослідницею висновків і перенесення їх на традиційне сакральне будівництво України є своєрідним підтвердженням тези Д.Бакстона про глибоку генетичну основу художньо-стильової цілісності цього явища на всій історично зафіксованій території його існування від Лемківщини на заході до Слобожанщини на сході країни.

Безперечно, найбільший внесок у дослідження зазначеного аспекту історії українського зодчества зробили вітчизняні вчені, зосередивши увагу (особливо на початкових стадіях розвитку історико-архітектурної науки в Україні) саме на дослідженні спільних, базових, засад українського традиційного будівництва. І лише згодом (насамперед, у повоєнний період) в процесі виявлення унікального регіонального різноманіття дерев'яних храмів України головний акцент їхнього вивчення перемістився в бік дослідження процесів розшарування вищезгаданої спільної історичної основи цього явища на окремі регіональні школи і локальні осередки. Показово, що у порівняно невеликій за обсягом і науково-популярній за жанром книзі П.Юрченка про українське дерев'яне зодчество автору вдалося простежити спорідненість процесів розвитку традиційних сакральних будівель у таких територіально віддалених (і, до того ж, відокремлених міждержавними кордонами протягом тривалого часу) одна від одної історичних землях України як Бойківщина, Наддніпрянщина і Слобожанщина [4]. До цього слід додати, що автору цієї книги вдалося чи не вперше спростувати один з найбільш застарілих стереотипів віднесення дерев'яних церков Буковини до т.зв. безверхих храмів, звернувши увагу на влаштування в масиві їхніх дахів складних рублених верхів загальноукраїнського типу, багатовікова еволюція яких теж була невід'ємною частиною історичного розвитку традиційного вітчизняного храмобудування [5].

Неважко помітити, що наведені вище спостереження П.Юрченка попри їх локальний характер добре відображають виняткову спорідненість (а подекуди й синхронність) у розвитку окремих регіональних течій українського дерев'яного зодчества, що було б неможливим без певної генетичної основи цього явища. Визнання останньої в якості головної передумови регіоналізації традиційного сакрального будівництва України примусило більшість дослідників перейти від емпіричної фіксації морфологічних, територіальних і хронологічних параметрів зазначеного процесу до виявлення всього складного, історично обумовленого комплексу факторів і механізмів його забезпечення. При всій вагомості фізико-географічних, природно-ландшафтних, етнокультурних, соціально-економічних та інших факторів одне з найбільш помітних місць у поясненні досліджуваного явища посідає стародавній Київ – не лише незмінна столиця України-Русі, але й найважливіший центр розвитку слов'янської і всієї європейської культури. При цьому більшість авторів вбачає найважливішу роль Києва у формуванні однієї з

найбільш яскравих і вишуканих в архітектурно-художньому відношенні течій у традиційному вітчизняному храмовуванні – київської чи наддніпрянської (від характерної локалізації її головного ареалу вздовж середньої течії р.Дніпра) [6].

Не менш однотайним у дослідженнях згаданого регіонального напрямку в архітектурі дерев'яних церков України є визначення історично притаманного їм комплексу композиційних, конструктивних і художньо-декоративних ознак. До них, як правило, відносять використання більш складних у планувальному і об'ємно-просторовому відношеннях композиційних схем (передусім тридільної триверхої та хрещатої з одним або п'ятьма верхами), високих гранчастих зрубів нижнього ярусу, розвинених багоярусних верхів восьмикутної в плані форми, складних елементів зовнішнього та внутрішнього оздоблення (фігурних вирізів, різьбленого декору одвірків, лиштви, парусів, скоб та ін.), а також характерних вертикальних пропорції найголовніших елементів і всієї всієї будівлі в цілому [7]. Особливе місце в уточненні загальних характеристик дерев'яних церков київського типу посідають дослідження їх особливостей у поліській, найбільш архаїчній, частині головного ареалу, що дозволяє простежити ранні, початкові, стадії формування зазначеної регіональної школи і, тим самим, підтвердити її цілковиту невід'ємність від єдиної історичної основи традиційного культового будівництва України [8].

Головним підсумком зазначених досліджень київської (наддніпрянської) школи української дерев'яної архітектури, безперечно, слід визнати вирішальну роль у її виникненні та розвитку Києва, що цілком відповідає окресленій нами в іншій роботі картині регіоналізації традиційного вітчизняного храмовування [9]. Разом з тим, таке звуження ролі столиці до статусу “першого серед рівних” регіональних центрів цього процесу, дозволяє поставити під сумнів особливу історичну місію Києва у формуванні усталених територіальних відмінностей в архітектурі дерев'яних храмів України, що зафіксовано навіть у назві цієї статті і виступає, таким чином, її головним завданням. До цього слід додати, що таке обмежене розуміння ролі міста у досліджуваному процесі не дозволяє пояснити численні випадки будівництва традиційних культових споруд київського типу далеко за межами головного ареалу їхнього побутування. Досить показовою в цьому відношенні є розглянута нижче будівля церкви Різдва Богородиці у стародавньому поліському селі Удрицьк на крайній півночі Рівненської області, розташованому у безпосередній близькості від кордону з Білоруссю на відстані понад 800 км від столиці України.

Згідно з історичними джерелами будівлю удрицького храму було зведено у 1714 році, проте у XIX ст. вона зазнала цілої низки ремонтів та реконструкцій [10] і, цілком природно, дійшла до нас у частково зміненому вигляді. Зокрема, у 1870 р. вся західна частина первісного бабинця з головним входом до церкви

була розібрана, а саме приміщення було продовжене у поздовжньому напрямку водночас з влаштуванням на захід від нього високої наметової дзвіниці. Дещо раніше – у 1862 і 1866 рр. – були проведено ремонт центральної частини храму та прилеглих до неї бічних приділів та вівтаря (відповідно з півдня, півночі та сходу), проте ці ремонтні роботи були набагато коректнішими і полягали лише у заміні струхлівілих ділянок стін нижніх зрубів, а також обшивці будівлі ззовні тесом. Перелічені нові елементи пам'ятки (насамперед, західна, прибудована, частина бабинця з дзвіницею) дещо відрізняються за своїми конструктивними і художньо-стильовими ознаками від її первісного ядра, що дозволяє порівняно легко відтворити вигляд удрицького храму до реконструкції.

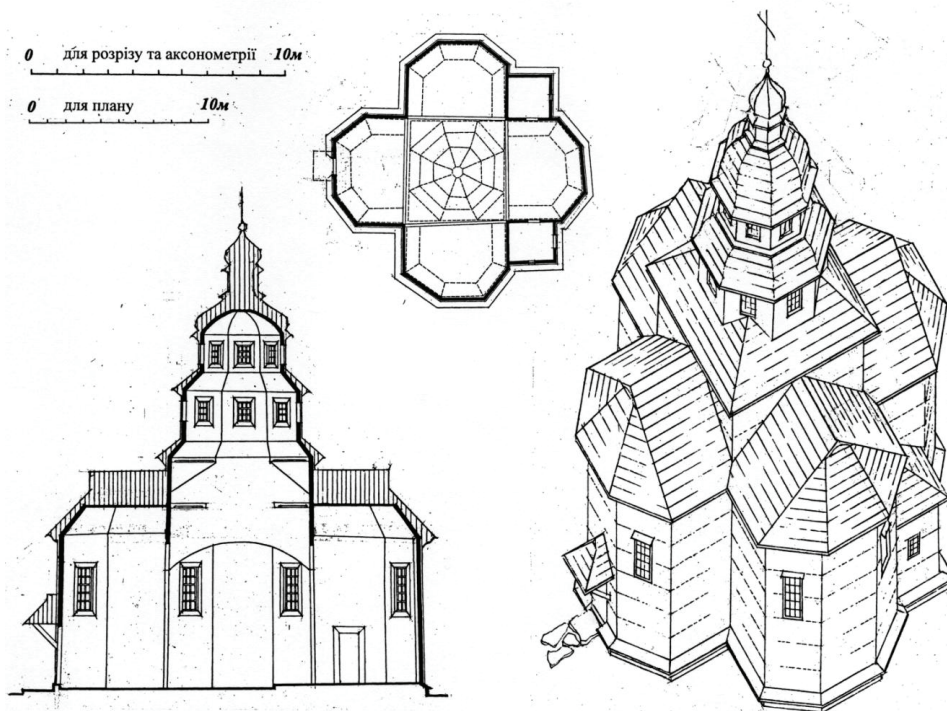

Рис.1. План, поздовжній розріз та аксонометрія церкви Різдва Богородиці в Удрицьку Рівненської області, 1714 р. Реконструкція В.Завади

Таким чином, до зазначених перебудов церква Різдва Богородиці являла собою хрещату в плані споруду, композиційною домікантою якої був високий четверик нави, перекритий розвиненим двозаломним восьмигранним верхом на чотирьох плоских парусах (рис.1). Приміщення бабинця та вівтаря, як і обидва бічні приділи храму, розташовані відповідно на його поздовжній та поперечній осях, відрізняються більш складною шестикутною в плані формою, хоча значно поступаються центральному приміщенню будівлі за висотою і конструктивною

складністю перекриття у вигляді невисокого зрізаного склепіння. До цього слід додати, що зазначене склепінчасте перекриття бічних зрубів ззовні приховане у масиві чотирьох невисоких дахів пластичної п'ятисхилої форми, гребені яких дістають лише до карнизу центрального четверика споруди. Цілком природно, що створення такого помітного перепаду між висотою центрального та бічних об'ємів, як і влаштування вісьмох невеличких віконць в кожному восьмернику склепінчастого верху, дозволило будівничим удрицького храму максимально підкреслити домінуючу роль нави у загальній композиції споруди.

Не менш майстерно зазначений авторський задум було втілено і в рішенні внутрішнього простору церкви Різдва Богородиці, композиційною домінантою якого також виступає розвинуте вгору і добре освітлене двома рядами віконних отворів центрального верху приміщення нави. Ще більшому посиленню цього враження в інтер'єрі удрицького храму сприяє складна двоярусна композиція восьмигранного склепінчастого верху над навою, а також розташування в ній найголовніших декоративно-пластичних акцентів пам'ятки – фігурних вирізів, різьблених скоб в основі нижнього залому і під парусами рубленого склепіння, монументального різьбленого іконостасу з царськими вратами тощо. Неабияку роль у композиційному виділенні центрального простору споруди, безперечно, відіграють порівняно невисокі та менш освітлені приміщення вівтаря, бабинця і бічних приділів, хоча вони відрізняються в інтер'єрі не менш вишуканою, ніж нава (звичайно, в межах вищезгаданого задуму будівничих храму), пластикою гранчастих зрубів та їх склепінчастого перекриття, а також досить своєрідним розташуванням віконних отворів у косих гранях шестериків.

Підсумовуючи наведену вище стислу характеристику пам'ятки дерев'яної архітектури в Удрицьку, слід відзначити не лише виняткову цілісність об'ємно-просторового, конструктивного і декоративно-пластичного рішення зазначеної будівлі, але й її цілковиту відповідність переліченим раніше ознакам київської (наддніпрянської) школи традиційного сакрального будівництва України. Цей висновок набуває тим більшого значення, що на крайній півночі Рівненщини, у безпосередній близькості до вищезгаданого поліського села, у XVIII-XIX ст.ст. було зведено ще декілька зразків складних за композицією дерев'яних храмів з високими гранчастими зрубами, багатозаломними восьмигранними верхами та іншими класичними ознаками традиційних культових будівель київського типу. Досить показовою в цьому відношенні слід визнати Дмитрівську церкву 1821 р. у селі Серники Зарічянського району Рівненської області з властивою для неї гранчастою формою центрального та східного зрубів (відповідно восьми- та шестикутною в плані), розвиненими двозаломними восьмигранними верхами та підкреслено вертикальними пропорціями головних елементів (рис.2, ліворуч). Не менш переконливим свідченням помітного впливу київської архітектурно-

будівельної школи на традиційне сакральне будівництво зазначеного регіону є зафіксовані в Орвяниці та інших стародавніх селах крайньої півночі Рівненської області зразки невеликих гранчастих каплиць – найпростішого і наймасовішого різновиду культових споруд з дерева, походження яких найчастіше пов'язують з пережитками архаїчних вірувань дохристиянської доби [11].

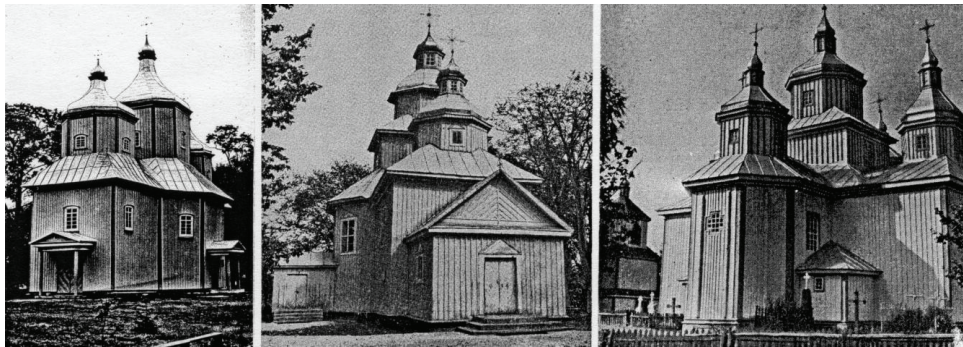

Рис.2. Характерні зразки досліджуваної групи храмів київського типу: ліворуч – Дмитрівська церква 1821 року у селі Серники Рівненської області, в центрі – Миколаївська церква 1796 року в селі Рубель (Білорусь), праворуч – Іллінська церква 1881 року в селі Велемичі (Білорусь).

З погляду на наведені вище висновки про існування особливого історично обумовленого ареалу дерев'яних церков київського типу у нижній течії Горині, зовсім неподалік від українсько-білоруського пограниччя, не можна обминути увагою наявність на території прилеглих районів Білорусі не менш очевидних “слідів” впливу київської архітектурно-будівельної школи з усіма зазначеними раніше ознаками цього явища. До них, насамперед, слід віднести Миколаївську церкву 1796 р. у Рубелі (рис.2, в центрі), Іллінську церкву 1881 р. у Велемичах (рис.2, праворуч) Столинського району та цілу низку інших характерних зразків досліджуваного регіонального напрямку української дерев'яної архітектури, ґрунтовно розглянутих у роботах Є.Квитницької, В.Чантурії, Ю.Якимовича та інших білоруських авторів [12]. При цьому більшість дослідників відзначає характерну локалізацію згаданої групи храмів в районі Давид-Городка, Турова, Пінська та інших стародавніх центрів Прип'ятського Полісся, пояснюючи це частим запрошенням київських майстрів для забудови православних монастирів Турово-Пінщини [13]. З погляду на досить непросте становище останніх в умовах складних відносин між окремими конфесіями регіону у XVII–XVIII ст., це припущення не лише добре пояснює причини появи особливого локального відгалуження церков київського типу на білорусько-українського пограниччі, але й дозволяє вважати розглянуті раніше пам'ятки північної Рівненщини його органічною складовою.

Звичайно, виникнення вищезгаданої групи дерев'яних храмів київського типу на такій порівняно великій відстані від головного ареалу побутування цих будівель є важливим підтвердженням незаперечного впливу Києва на процеси формування регіональних відмінностей у традиційній сакральній архітектурі України. З іншого боку, при всій науковій цінності цього свідчення воно далеко не відображає реальних історичних масштабів досліджуваного процесу і всього різноманіття його конкретних форм і проявів, що легко простежити на прикладі Троїцької церкви 1790 р. у селі Троковичі неподалік від Житомира. Своєрідна композиція цієї пам'ятки вже була об'єктом цілої низки історико-архітектурних досліджень [14], що позбавляє нас необхідності ще раз повертатися до причин створення такої неординарної будівлі і, насамперед, з'ясування особливої ролі у цьому визначних храмів Києва. Відзначимо лише, що згідно з вищезгаданими дослідженнями в якості зразка для будівництва цього єдиного в Україні зразка семизрубно-семиверхої церкви було обрано не менш рідкісний за композицією кам'яний семибанний храм Різдва Богородиці Києво-Печерської лаври (рис.3).

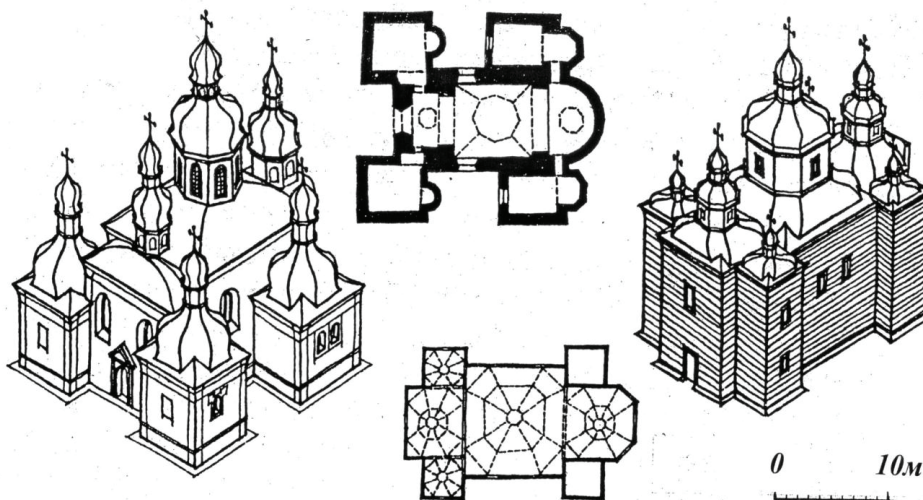

Рис.3. Порівняльна таблиця храму Різдва Богородиці Києво-Печерської лаври і Троїцької церкви у Троковичах Житомирської області: ліворуч – аксонометрія і план Богородицького храму (за матеріалами інституту УкрНДІПреставрація); праворуч - аксонометрія і план Троїцької церкви (реконструкція В.Завади).

Досить важливий приклад безпосереднього впливу київського зодчества на формування регіональних відмінностей у традиційній сакральній архітектурі України, (щоправда, у протилежному, східному від Києва напрямку), наводить у своїй книзі і П.Юрченко, пов'язуючи архітектуру дерев'яної церкви Покрова

у Ромнах (1764 р.) з використанням в якості прототипів для її будівництва двох не менш визначних пам'яток українського барока кін. XVII ст. – Всехсвятської церкви над Економічною брамою Києво-Печерської лаври та Юріївської церкви Видубецького монастир [15]. Слід відзначити, що на відміну від розглянутого раніше троковицького храму, зв'язок якого з культовим здечством Києва було встановлено лише завдяки його унікальному композиційному рішенню, вплив зазначеного фактору на архітектуру Покровської церкви у Ромнах відображає більш широкі архітектурно-художні контакти між київською та слобожанською школами вітчизняного храмовбудування. Не менш цікавий випадок запрошення київського майстра Івана Скибинського для зведення дерев'яної церкви у селі Навози на Слобожанщині виявив у контракті 1769 р. інший відомий дослідник С.Таранушенко [16]. Проте ще більш вагомим свідченням особливої ролі цього стародавнього міста і Київської землі в цілому у досліджуваному процесі стала їхня активна участь у формуванні та стрімкому розвитку дерев'яних храмів Гуцульщини – чи не найцікавішого регіону Карпат, далекого від Києва не лише у територіальному або ландшафтному, але й етнокультурному відношеннях.

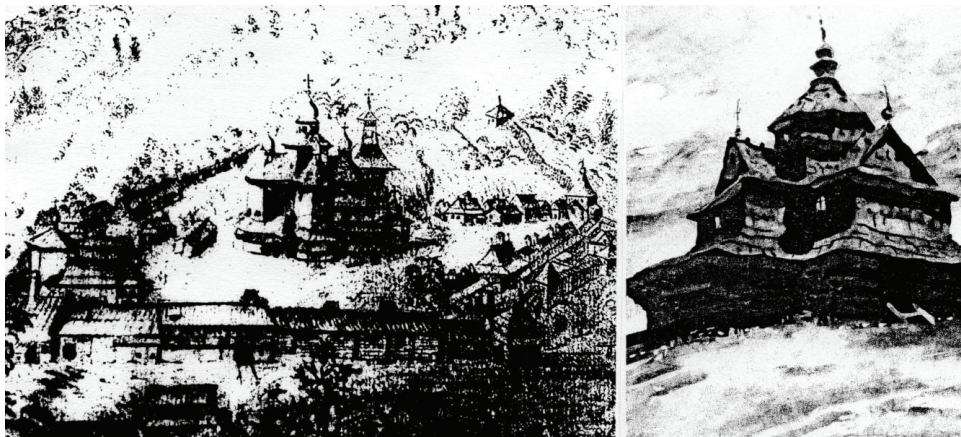

Рис.4. Спаський собор Межигірського монастиря під Києвом як прототип для храмів гуцульського типу: ліворуч – Спаський собор 1610 р. (фрагмент рисунка 1651 року); праворуч – церква Різдва Богородиці XVIII ст. у Ворохті на Івано-Франківщині (репродукція гуаші Ю.Химича).

Чи не вперше таке малоімовірне, на перший погляд, припущення зробив відомий український вчений Г.Логвин, звернувши увагу на невеликий фрагмент з літопису Манявського скиту на Гуцульщині про використання в п.пол. XVII ст. в якості зразка для будівництва у ньому дерев'яної церкви Спаського собору Межигірського монастиря під Києвом [17]. Особливе значення такого рядового в цілому запису полягає у тому, що зведений у 1610 році в Межигір'ї соборний храм згідно з відомим рисунком монастиря 1651 року являв собою

п'ятизрубну хрещату в плані одноверху будівлю з обхідною галереєю (рис.4, ліворуч) і цілком міг стати прототипом для формування особливого, гуцульського, типу дерев'яного храму. На користь цього припущення свідчить не лише виняткова однорідність цієї групи культових споруд (представлених подібно до Спаського собору хрещатими в плані, одноверхими церквами з обхідними галереями), але й особливе місце згаданого Манявського скиту в історії Гуцульщини. Адже цей унікальний гірський монастир на сході теперішньої Івано-Франківської області, заснований випускником Києво-Могилянської академії Іовом Княгинецьким у 1611 р., на протязі тривалого часу був головним духовним і релігійним центром Гуцульщини і зовсім не випадково був знищений австрійськими військами у 1775 році, майже водночас з руйнацією всесвітньовідомої Запорізької Січі. З погляду на це цілковите домінування тут у XVII–XIX ст. подібних до Спаського собору хрещатих одноверхих храмів з піддашшям на зразок церкви Різдва Богородиці у гірському містечку Ворохта (рис.4, праворуч) дозволяє визнати наведене вище припущення Г.Логвина цілком правомірним.

Звичайно, зазначений фактор зовсім не виключає впливу інших причин на виникнення та стрімкий розвиток такого самобутнього у художньо-стильовому відношенні явища як гуцульська школа традиційного сакрального будівництва України [18], проте переконливо свідчить про помітну роль Києва і пов'язаних з ним приміських монастирів у цьому процесі. Крім того, у наведеному вище прикладі, як і у випадку з розглянутою раніше групою храмів київського типу на українсько-білоруському пограниччі, зона впливу київського зодчества на традиційне вітчизняне храмобудування виходить далеко за територіальні межі головного ареалу поширення цієї регіональної школи. Це не лише підтверджує особливу роль столиці у формуванні усталених територіальних відмінностей в архітектурі дерев'яних храмів України, але й свідчить про необхідність певного ускладнення окресленої нами раніше ієрархічної моделі процесу регіоналізації цього явища [19]. Важливо підкреслити, що незважаючи на вибіркового і дещо фрагментарний характер наведених свідчень зафіксоване в них використання найбільш визначних, знакових, об'єктів київського сакрального будівництва в якості зразків базувалося в кожному з цих випадків на особливому ставленні до стародавньої столиці України-Русі як загальноновизнаного центру та своєрідного символу політичної, культурної та духовної цілісності країни.

Для пояснення зазначеного феномену доцільно звернутися до концепції соціального символізму, розробленої і всебічно розглянутої свого часу відомими вітчизняними соціологами Є.Басіним і В.Красновим [20]. Головна сутність цієї концепції полягає у визнанні тісних взаємозв'язків між системою стратифікації суспільства та його культурою в якості універсального механізму диференціації

останньої на складну й розгалужену систему цілісних, історично сформованих і різних за масштабами культурних комплексів – групових стилів. Незалежно від розмірів конкретної соціальної групи (раси, нації, народності, міської, сільської або сусідської общини, конфесійного, професійного або культурного осередку тощо) формування цих комплексів відбувається шляхом символічного відбору і закріплення властивих для даної групи пріоритетів (певних традицій, ритуалів, літературно-мистецьких і архітектурних уподобань, художньо-стильових течій, історичних подій та постатей тощо). Навіть більше, таке символічне виявлення своєрідності і самодостатності певної соціальної групи має загальний характер, виступаючи універсальним засобом забезпечення її тривалого функціонування, відтворення і, що особливо важливо відзначити, самоідентифікації серед інших верств суспільства. Звичайно, визнання соціального символізму як особливого фактору стратифікації суспільства спростовує традиційне пояснення існуючих національних, регіональних або локальних відмінностей у розвитку культури виключно рівнем торговельно-економічних і господарських взаємозв'язків між окремими регіонами, їх тривалою географічною ізоляцією та ін. Природно, що в умовах бурхливого розвитку зараз найновітніших технологій інформаційного забезпечення і пов'язаного з цим відчутного посилення процесів глобалізації у сучасному суспільстві простежується помітне зростання інтересу вітчизняних і зарубіжних вчених до питань збереження регіональної своєрідності культури.

З погляду на це цілком логічним слід визнати дедалі частіше звернення до зазначеного феномену істориків архітектури та культурологів, що знайшло своє відображення у розробці ними цілої низки різноманітних теоретичних схем на зразок теорії “символічних кордонів культурних територій” В.Орфінського та Е.Хейккінена [21]. Неважко помітити, що незалежно від певних відмінностей у вивченні вищезгаданого феномену він добре пояснює наведені у даній статті приклади символічного використання найбільш визначних пам'яток київського зодчества в якості зразків для будівництва дерев'яних церков у різних регіонах України, перетворюючи тим самим Київ на важливий фактор регіоналізації традиційного вітчизняного храмобудування. Разом з тим, зазначений механізм формування регіональних відмінностей в українській дерев'яній архітектурі не суперечить процесу поступового складання властивої для неї розгалуженої, ієрархічно організованої системи різних за своїми масштабами територіальних осередків (регіональних шкіл, локальних течій, невеликих теслярських артілей), неодноразово згадуваної нами вище. Це зайвий раз свідчить про універсальний, всеохоплюючий вплив соціального символізму на регіоналізацію традиційного сакрального будівництва України та винятково складну структуру цього явища, яка вимагає всебічного комплексного дослідження.

Література:

1. Завада В. До питання про територіальну неоднорідність традиційної сакральної архітектури України // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – Вип.27. – К.: КНУБА, 2011. – С.14-27.
2. Vuxton D. The wooden churches of Eastern Europe. An introductory survey. – Cambridge, 1981. – С.87-188.
3. Хадыка Т. Аналіз станаулення стылю барока у манументальным драуляным дойлідстве Беларусі XVII ст. // Весці АН БССР. – Серыя грамадскіх навук. – 1974. - №1. – С.96-103.
4. Юрченко П. Дерев'яна архітектура України. – К.: Будівельник, 1970.– С.113.
5. Юрченко П. Дерев'яна архітектура України...– С.81.
6. Логвин Г. Дерев'яна архітектура України // Нариси з історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період). – К.: Держбудвидав, 1957. – С. 223-229; Прибега Л. Народне зодчество. – К.: Мистецтво, 2009. – С. 243-260; Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура: Ілюстрований словник-довідник. - Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2006. – С.255-257; Юрченко П. Дерев'яна архітектура України... - С.86-88, 113-122.
7. Геврик Тит. Дерев'яні храми України: шедеври архітектури. – Нью-Йорк, 1987.– С52-54; Логвин Г. Дерев'яна архітектура... - С.223; Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура... - С.255; Юрченко П. Дерев'яна архітектура України... - С.119-122.
8. Завада В. Дерев'яні храми Полісся. К.: Техніка,2004. – С.95-118.
9. Завада В. До питання про територіальну неоднорідність традиційної сакральної архітектури України...– С.17-23.
10. Фонд рукописів Інституту історії матеріальної культури Російської академії наук. Спб. – Р.Ш. – 1887. - №1034.
11. Завада В. Дерев'яні храми Полісся.... – С.28-36.
12. Всеобщая история архитектуры.– В 12-ти т.– Т.6.– М.: Стройиздат, 1968. – С.524, 539-540; Сергачев С. Деревянная архитектура Белоруссии XVI - XVIII вв.- Минск: Польша, 1984.– С.51-57; Чантурия В. История архитектуры Белоруссии. - Минск: Вышэйшая школа, 1977. – С.163-165, 168; Якимович Ю. Драулянае дойлідства Беларускага Палесся: XVII–XIX ст. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – С.82-89, 120-129.
13. Миловидов А. О положении православия и русской народности в Пинском удельном княжестве и городе Пинске.– М.,1894.– С.26; Якимович Ю. Драулянае дойлідства Беларускага Палесся... - С.20.

14. Завада В. З досвіду традиційного сакрального будівництва України // Будмайстер. – 2009. – №21-22. – С.3-4; Завада В. Киевское зодчество ХУП века и деревянная архитектура Полесья // Архитектура Киева. – К.: КиевНИИТИ, 1982. – С.89-93.
15. Юрченко П. Дерев'яна архітектура України... – С.130.
16. Таранушенко С. Пам'ятники архітектури Слобожанщини XVII–XVIII ст. // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. – К., 1959. – С.79.
17. Логвин Г. Дерев'яна архітектура України // Нариси з історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період). – К.: Держбудвидав, 1957. – С. 213-216.
18. Могытыч И. Деревянные церкви Гуцульщины // Архитектурное наследство. – 1979. - №27. – С.97-107.
19. Завада В. До питання про територіальну неоднорідність традиційної сакральної архітектури України... – С.24-25.
20. Басин Е., Краснов В. Социальный символизм. Некоторые вопросы взаимодействия социальной структуры и культуры // Вопросы философии. – 1971. - №10. – С.164-172.
21. Севан О. Историко-культурные регионы: выявление особенностей и границ на основе изучения народной региональной архитектуры // Архитектура мира. Материалы конференции «Запад-Восток: взаимодействие традиций в архитектуре». – М.: ВНИИТАГ, 1993. – С.123.

Аннотация

На основании изучения случаев использования выдающихся памятников киевского зодчества в качестве прототипов при возведении деревянных храмов в различных регионах Украины выявляется важная роль Киева в формировании территориальных различий в традиционном отечественном храмостроении.

Ключевые слова: региональный, тип, деревянный, храм, символический.

Summary

On the basis of study of the events of use the most remarkable monuments of Kyiv's architecture such as prototyp for the building of the wooden temples in different regions of Ukraine is ascertained the importans of Kyiv in forming of territorial differences in traditional native sacral buildings.

Keywords: regional, type, wooden, temple, symbolic.